

POHOD

POGLAVJE IZ ROMANA „VOJNA“ — FERDO KOZAK

Vlažen spomladanski večer je zalil dolino. Mrzel blesk rastočega meseca je sinil v mlakah, ki so stale na poljih za vasjo. Mehke svetle megle so puhtele iz zemlje.

Bataljon se je razvrščal na cesti sredi vasi. Že popoldne je bil razglašen odhod. Fantje so se gnetli pred gostilnami in polnili pločevinaste steklenice z vinom. Za pot! Konec bivanja v zaledju, v tihi vasi pod gorami! Konec dni, ko je oko še tipalo nazaj za podobami sveta, ki je ugasnil v daljini in je življenje obviselo nad glavami kakor žalostno solnce, kadar mrkne. Na obraze so legle sence, smehi so bili mrzlični kakor ura odhoda. Kajti večina njih se je odpravljala prvič v somračno neznanost linije. Vse doslej so jih družile še rahle vezi z edino, spoznano resničnostjo, kjer so rasli in se oblikovali iz otrok v može; znana lica in znani kraji, duh jutrnjih ali večernih ur, domačih govorica, navade, z računi in željami povezani meseci in leta — vse, vse je še živelo v krvi, kakor bi čakalo, da mine moč uroka in se vlije reka zastalih ur dalje v staro smer. Zdaj se je pa nenadoma iztekla ta pot in se izgubila v žrelu na stežaj odprtih, temnih vrat.

Nenadoma? Zgodilo se je kakor dozori sad, v zatišju in samemu sebi prepuščen. Pred tednom dni se je opotekla po kdo ve katerem skednju prva beseda o ofenzivi, še vsa splašena in za vsa ušesa nebogljena. Z resnobnim ugibanjem so jo pritiskali ob tla, vendar je drugi dan marsikatera roka boječe pripisala v kotiček pisma: „Govore, da ne ostanemo več dolgo na varnem.“ Potem so z razgovori o domačiji, o lanskem letu in o dnevnih doživljajih dušili tiho skrb, ki je predla v srcu kakor brezčuten pajek. Vendar si je niso med seboj priznavali, kajti človek se nerad v družini bori z neznanim. Po vajah so polegali na svojih skromnih ležiščih, pripirali oči in strahoma tipali za podobami bodočih dni. Pesem, ki je planila v večer, je bila trda in izzivajoča, koraki v mraku težki, tavajoči. In večkrat bi lahko presenetil stražarja pri kuhinjah ali skladišču, kako je z obema rokama naslonjen na puško ves mrk strmел v črna, speča polja pred seboj. Toda vetrič, ki ga je razgibala beseda, se ni polegel. Pregledi bataljona so se množili, nekaj resnobe se je vtihotapilo v vsakdanji red. Kri je iskala duška v vinu. Globoko iz prsi zajeta divjina je trgala misli od obrazov preteklosti, da so sproščene zavihrale v praznoto kakor črne, objestne grive. Sad pa je zorel in se tistega toplega spomladanskega dne nenadoma izluščil iz svoje skriv-

nosti. Ukaz se je glasil, da mora biti ob osmih zvečer bataljon pripravljen za odhod.

Po vasi je završalo. Pred skednji in ob plotovih so stepavali in zvižgali odeje, pri koritu pod lipami so starejši možakarji ožemali borno perilo. Nekaj mladičev je skočilo v gozd po zelenje in ga raznašalo po bivališčih, da je bila blatna cesta vsa nastlana. Posamezne skupine so posedale po ograjah in ugibale, dasi ni nihče vedel, kam in zakaj. Toda ugibanje je bil prijeten beg iz samega sebe v teh slepih urah.

Drugim so bile gostilne sladko pribežališče, posebno ona na klancu ob veliki cesti. Kovačnica in kapelica sta stali pred njo, visoko drevje jo je zaslanjalo in na dolnjem koncu sadovnjaka je padala bistra gorska voda na mlinska kolesa. V veliki izbi so se prerivali polpijani fantje, za pečjo je vreščala harmonika. Zrak je bil vroč in dušič, okenca so skopo prepuščala svetlobo. Dvoje deklin je prinašalo vino.

Sredi pesmi so se razletela kuhinjska vrata. Vzklikajoča gruča je rinila v izbo deklet s cvetjem v naročju. Oni za mizami so planili, grobe roke so posegle po mladih bokih in cvetju. Rdečelas dolgin se je sklonil k dekletovemu obrazu, zavriskal, se sklonil še enkrat, zgrabil deklino čez pas in jo dvignil pod strop. Cvetje se je vsulo iz njenega naročja; ruta ji je zlezla na tilnik, pramen las se je obesil čez čelo. Za hip je ostrmela, potem pa pobrala cvet in ga zataknila dolginu za kapo. Vihrava koračnica je urezala v tišino. Dva dedca sta si padla v naročje in se zavrtela, da je stokal pôd pod težkimi čevlji.

V veži je bila gneča še hujša, dasi je večina le kupovala in zopet odhajala. Pred hišo so stale skupine, se držale okrog vratu in prepevale.

Omotično razpoloženje se je počasi razlivalo po vasi in izpodnašalo vse, trezne in pijane. Iz stotin glav in src je čudno brezumje kovalo eno samo bitje, eno samo telo — bataljon. Na vseh obrazih isti trdi, kakor rana zevajoči smeh, v vseh očeh ista mračna luč. Spomini in skrb, pa morda bolečina ali želje — vse se je lomilo in rušilo ob nenadnem prebujenju tega novega telesa.

Dan se je že nagnil, ko so se dolge vrste razporedile ob kuhinjah. Kuharji so delili čaj z rumom. Fantje so pili stoje, okrog ognjev, ki so dogorevali poleg kotlov in smodili mokro travo. Neubrana pesem je frfotala od ust do ust. Posamezne gruče so se obmetavale s šalami in z grenko srditostjo udrihale po častnikih in disciplini, nevšečnostih vojaškega življenja in nji sami, tam daleč nekje čakajoči smrti. Doli v vasi je nekdo hripavo vriskal, vmes se je čulo vreščanje deklet.

V pol ure je bila opravljena večerja. Postave so švigale po vrtovih za hišami in se izgubljale v skupna bivališča. Na klanec je prijezdil

stotnik. Zastaven prostak se je opotekel mimo njega in sprožil ploho ostrih nemških psovk. Na cesti so se pričeli zbirati fantje v polni opremi, z gorskimi palicami v rokah.

Med prerekanjem, vpitjem in vriskom so se zgoščale vrste. Pod težkimi nahrbtniki sklonjeni ljudje so kakor sence taval po vlažnem somračju in iskali svojih prostorov. Nekateri so sedeli v travi kraj jarka in prižigali pipe, drugi so se naslanjali na puške in topo strmeli v šarže, ki so begali od roja do roja in preštevali. Stotnik je dirjal mimo.

Dolga, temna kača se je strnila. Rezka povelja so udarila po vrišču pijanih grl. Častniki so prebirali imena.

Bled poročnik vase zaprtega obraza se je sklanjal nad polo papirja in sunkoma pozival.

„Celestin! — Petek! — Pipan! — Peter Brat! ...“

Pipan je zavriskal namesto odgovora. Majhna glava s huzarskimi brki se je režala v okajenem smehu. Prekljasto telo je stresalo nahrbtnik, kakor bi izzivalo. Poročnik je blisnil izpod obrvi in molčal. Peter Brat se je zravnal in zinil; ker ni pil, je bil njegov pogled strmeč in kakor v nekaj nepojmljivega izgubljen.

„Gabršček!“

Čokat prostak usločenih nog in orlovskega nosa je bušil iz vrste. Naslonil se je na palico, da je vzdržal ravnovesje. S krvjo zalite oči so se iskrole.

„Evo me! Bi rad še kaj?“

Narednik ga je pahnil v vrsto. Poročnik je preslišal psovke in bral.

„Saksar! — Grohan! ...“

Bataljon je kipel in gohtal. Razgreti obrazi so sevali skozi polmrak, oči so bliskale; tisočglava sla je trgala verige pokorščine. Tedaj se je na čelu tega človeškega hudournika pojavil stotnik. Potegnili so sabljo, se okrenili na konju in kriknil: „Pozor! — Bataljon — marš!“

Vrste so se nagnile, hrbitišča napela in težki koraki so se zagnali po blatu. Nekaj ostrega je pretreslo mir doline. Kakor bi hotel ta plaz ljudi dvigniti svoj hripavi klic do ušes vsega sveta, da je krenil s poti navadnega življenja v drugo, nekam nasprotno, za enkrat še neznano smer. Dolg, brezumen krik je bruhtel v večer, omahnil kakor ptič, ki butne ob steklo, in udaril znova, da je mraz spreletel srca. Pijan dečko, čudno bled in ves iz sebe, je padel starejšemu tovarišu okrog vratu in mu žalostno zatulil nekaj na ušesa. Na zariplih licih se je zazrcalil strog in trmast srd. Potem so se na vseh koncih dvignile divje, udarne pesmi in zavihrale nad četami. Tu in tam se je zgrabilo nekaj fantov pod pazduho in poskušalo prevpiti trušč; peli so z dvignjenimi glavami in s

strastjo ter s širokimi koraki lovili ritem pesmi. Drugi so drli za njimi. V mraku je skočil kdo v stran, zamižal, pognal iz grla zategel vrisk in utonil v gneči. Star godec je sredi ceste vihtel harmoniko in s krčevitimi obrati spremljal svojo poskočnico. Juckal je v kratkih sunkih, da so mu sline pršele po bradi. Okovani čevlji so copotali in drsali po blatni cesti, čutare so tolkle ob puškina kopita. Zadaž so drdrale kuhinje in rezgetali konji.

Cesta je zdrknila preko strmega klančka, ob čigar vznožju so čepele zadnje vaške hiše. Za okni je rdela luč, toda vrata so bila zaprta in nikogar ni bilo na prag, da bi se ozrl za odhajajočimi. Umazan kosmat pes je trgal verigo in zavijal. Družina visokih orehov je molče stegovala svoje gole črne veje v ugašajočo večerno luč.

Bataljon je hrnel mimo pokojnega vaškega pokopališča, krenil pri križu, ki je stražil razpotje, na desno in utonil v vlažni temi.

Peter Brat se je z doslej nepoznanim občutkom prepustil valu, ki ga je nosil s seboj. Polglasno je spremljal pesem za svojim hrbtom, zraven pa topo prisluškoval cmokanju blata pod nogami; semintja je vlovil blede blesk vode v cestnem jarku. Tedaj se mu je nekdo zaletel v hrbet.

„Daj, ravnaj me!“

Pijani Gabršček je omahnil k njemu.

„Ravnaj me!“ je kričal in zabadal vanj svoje krvave oči.

Peter je molčal.

„No, reci! Sem pijan? Zini...!“

„Seveda si. Nič hudega.“

„Ali si ti dal zanj? A? — Kaj premišljuješ?“

Peter se je smehljaj skozi žalost, ki mu je stisnila srce. Gabršček je vzrožil.

„Zakaj me gledaš? Meni se smeje!“

Snel je puško, jo zgrabil za cev in jo zavihtel po zraku.

„Na mestu... na mestu boš mrzel. Vseeno...!“

Brat je pogledal Celestina na svoji desni in se umiril. Gledalo ga je dvoje svetlih, smehljajočih se oči, iz katerih je sijal sam mir. Celestin je molče prijel Gabrščka pod pazduho in ga potegnil za seboj. Od vseh strani se je vsul posmeh na pijanega moža, ki je povetil glavo, vlekel puško za seboj po blatu in se mukoma boril z oblastjo zaužitega vina.

Bataljon je marširal. Na desni in levi noč, pod nogami ped razorane, trudne ceste. Kakor ta cesta je bilo življenje; danes še in jutri — kdo ve! Neznatost, nejasnost, koraki v temo. Misli so se otresale spominov. Še vasica se je stopila v sen kakor belo sleme gora tam na levi, ki je sproščeno svoje snovne veličine zaslanjalo obzorje. Čreda ljudi se je

gnala skozi noč kakor odtrgana žival, pokopana v temo in samoto neznane pokrajine. Vriski so prazno, izgubljeno zamirali v gluhem molku.

Bataljon je marširal. Vrste so se zrahljale in razpuščale; ponekod so se hiteče gruče razlile preko vse ceste, drugod je upehan posameznik izpolnjeval vrzel kakor izgubljen popotnik. Pesmi so se počasi unesle in usihale. Kdo bi tulil kakor volk v gošči, ko pa ni bilo čutiti človeka, ki bi slišal. Daleč onkraj doline so se včasih začrtali črni obrisi vasi, toda glas se je na poti do njih razceftral v dremajočem drevju in utonil v megli, ne da bi povedal to, kar bi rad. Hladna zapuščenost je hodila s človekom in grede zastirala še zemljo. Oči so se oprijemale ceste, da ne bi srečavale stvari, ki so vzbujale bolečino. Kol sredi polja jih je ranil, napol podrta ograja, okleščen grm, najbolj pa bela zvezda nad temnim gozdom. Čutil si jo kakor razbeljen nož, v dno srca. Ah, vse to je bilo last ljudi, ki jim je luč razsvetljevala nocojšno noč. Jutri bodo možakarji z zavihanimi rokavi razkopavali onile kup gnoja in otroci se bodo pojali okrog njega. Jutri bodo ženske veselo tacale po lužah kolovoza, ki je pri grmovju na desni zabrodil v polje in zdaj spi in čaka. Jutri... Dalje, dalje — stran od tod, stran od izvoženih, zvečer zaspanih, zjutraj veselih kolovozov, kjer nevidna curlja toplota vsakdanjih dni, vsakdanjega življenja. Oči so lovile tovariševe pete pred seboj in pazile, da ni razdalja do njih preveč zazijala. Enakomerni koraki, enakomerno cmokanje blata. Nehote so se srca že vdajala novemu načinu življenja, ki ga prav za prav še ni bilo, pa so vsi vedeli, da ni več daleč do njegovega praga. In da je neizogibno, kakor pribito. Zaradi tega je tudi najbolje kar zamižati in stisniti zobe in se tako splaziti iz okvirov, ki so jih doslej poznali kot življenje. Naj pride karkoli, pa če bi prišlo že nocoj, smrt ali bog ve kaj, vseeno. Saj noč je bila dovolj prazna in brez dna, da bi se pokojno počivalo v njej, v zavesti, da je vse končano. Edina brv nad prepadom je bila mreža tovariških vezi, ki so se pletle od posameznika do posameznika. Kot tujci so se sešli od vseh vetrov, kot tujci so posedali doslej na vajah in se vdajali svojim mislim; nocojšna noč pa jih je zgnetla in stisnila, da je srce vztrepetalo ob srcu. Ne v prisrčnosti ali toplini, pač pa v neki topi izgubljenosti, ko si hladen in sam, in vendarle tipaš za človekom, da ostaneš živ.

Ure so minevale. Glave so klonile vse niže in besede so izgubljale svoj zvok. Rame so skelele pod nahrbtnikovimi jermeni, v pleča se je zagozdila bolečina. Noge so se spodvijale nad vsakim kamnom in roke so venomer prekladale puško. Vse je postajalo odveč. Nekdo je zakričal, sovražno in obupno. Potem se je pognal iz vrste in telebnil v jarek, da je čofnilo.

„Nikamor več!“

„Kar crkni, če ti je všeč!“

Hripav smeh. Oni se je pa zleknil na hrbet in psoval. Toda komaj so oddrdrale kuhinje mimo njega in je osamel, ga je vrglo pokoncu. Strah in tesnoba sta ga podila za tovariši.

Peter je le s težavo še dvigal trepalnice. Kakor v sanjah je poslušal pridušeno preklinjanje okrog sebe. Včasih mu je ugasnilo oko in trenuten svinčen spanec se je zrušil nanj. Potem je omahnil in se predramil. Do smrti truden se je vlekel dalje; mimo volje mu je ležal na srcu mrzel srd. Zavedal se je, da mu vsak trenutek posebej ginejo moči, in se ustrašil, da bo treba izstopiti. Tedaj je butnil z glavo v moža pred seboj.

„Kaj? Kaj je?“

„Počitek!“

Počasi so razumeli. Potem so se pa na mah razredčile gručice pred očmi; vrste so polegale, kakor bi padale. Na obe strani kakor platnice. Peter je še stal in gledal. Temne kopice v blatu, nejasni obrisi teles, polnočna cesta . . . Spustil se je na kolena in se prevrnil na hrbet. Komaj da se je utegnil začuditi umirjenemu smrčanju okrog sebe, ki je tako nenadoma udarilo na ušesa. Nekaj prižganih cigaret je osvetljevalo blede obraze. Nekdo tam zadaj za njim je govoril, brez zvoka, kakor sam zase. Monotono so kapale besede v tišino. Pripel je oči. Ne da bi spal, spanec je bil daleč. Samo da bi počival, brez teh podob okrog sebe.

Bolečina je polagoma splahnela iz telesa in se umaknila trudni otopenosti. Srd je izpuhtel. Samo počivati in misliti na nekaj svetlega, mirno sijočega. Na dneve, ki so bili? Ah ne, namreč čemu? Ti zadnji meseci in ta nocojšna noč osamljene revščine in izgubljenosti, saj to ni bilo v bog ve kako kričečem nasprotju s tisto vsakdanjostjo, ki jo je zapustil in ki ga je včasih tako zelo dušila. No, mlad je še bil, premlad za dejanja, preveč ptemišljevanju vdan. In mladim ljudem je življenje skoraj zmeraj strašen dolg čas. Toda . . . No, to je bilo nekaj drugega. Srečalo ga je malo prej, preden je odšel, to edino, kar je bilo zanj svetlo in sijoče tam zadaj, v onem drugem svetu. Bilo mu je še skrivnost, kakor prikazen, ki verjame vanjo le mladost. Bel oblak, bela omama! Njegova Liza! Saj sta se zdaj poznala že precej časa, toda v njegovem spominu je živela njena podoba, kakor jo je videl prvi večer. Ko so ga prvič zmedle njene velike rjave oči. Sedela je na divanu sredi prostorne sobe in njen ozki obrazek z otroškimi ustnicami je skoraj skopnel v ostri svetlobi. Na lokih temnih obrvi je slonelo sladko začudenje. Dekliško telo se je brez obrisov vtapljalo v valu bele obleke. Svetla in mehka je bila luč njenih oči. Vroče življenje se je vlivalo iz njih, čudno, njemu doslej

še nekam zastrto življenje. Kakor jih je razsvetlil smeh, je črnela v globinah zrela tišina južnih vrtov. Zraven je bila otrok, ki je prožil ročice v življenje kakor studenec v reko. Tisti večer se mu je zdelo, da strmi v čist bel ogenj in ko je šel od nje, je čutil še dolgo v noč na rokah in v srcu kaplje te beline. Potem jo je obiskaval vsak večer. Vračal se je k luči, ki mu je razsvetljevala malo težke, okorne mlade dni. Obema se je zdelo, da sta nekam bogatejša od teh ur. Zaradi tega so se tako brez vseh razlag srečavali njegovi prsti z njenimi. Zaradi tega se mu je v toplem trenutku naslonila njena glavica na prsi. Položil je dlani na njeno lice in jo rahlo stisnil k sebi kakor majhno deklico. Njeni poljubi so bili plašni in vroči, kakor bi se venomer bala, da omahne in utone. Nekje v obrazu je ždela senca, otožen odsev srca in krvi. Bila mu je lepa, dobra in svetla.

Mižal je in gledal njeno podobo prvega večera. Beli sijaj mu je pokojno pršil v dušo. Kakor bi ugasnil svet okrog njega, je tipal za smehom tenko rezanih ustnic, ki so odkrivale vrsti belih, ciganskih zob.

„Spiš?“

Peter se je zdrznil. Zraven njega je stal poročnik vase zaprtega obraza, Mrkun, ki sta se poznala že iz Ljubljane. Tiščal je roke v žepe in ga gledal. Imel je nekam zavezan pogled, ki je bil oster, a ni prediral. Peter je odkimal.

Mrkun mu je pomolil cigareto. Potem je sedel na obcestni kamen kraj njega in strmел v polje. Mrzle megle so se kadile iz travnikov in mraz je stresal potna telesa. Skoraj vse je spalo. Le žvrgljanje drobnega curka v jarku je zibalo tihi sen.

Mrkun je posegel po svoji čutari.

„Bi žganja?“

Peter se je zravnal in nekajkrat potegnil.

„Mraz je.“

Mrkun je prikimal. Brat se je oziral po zvezdah.

„Ali gre že proti jutru?“

„Še dve ni. Preden se zdani, boš že spal.“

Peter se je naslonil nazaj na nahrbtnik in gledal Mrkuna, ki si je prižigal cigareto. Njegov obraz je bil zmeraj tako bled in truden. Že takrat, ko sta se doma izprehajala po parkih in se pričkala. A prerekala sta se skoraj zmeraj; oziroma on se je boril z njegovimi nazori, ki so bili težki, da se je misel šibila pod njimi. Nikdar ni mogel temu mračnemu, vase zaprtemu srcu do dna. In vendar ju je vezalo tovarštvo, ki ni bilo brez topline. Le smeh njegov ga je odbijal. Tak pust in mrzel smeh, ki je razkrival mlada usta s počrnelimi ostanki zob. Kakor bi se vase smejal, na račun vsega življenja.

„Te že tare?“

Peter ni odgovoril. Truden prav za prav ni bil več, le oči so si želele spanja. Oni je gledal v tla in risal s kratko, okovano palico po kraju ceste, kjer je med blatom odganjala mlada trava.

„Ali veš, kam gremo?“

Mrkun je zmignil z rameni in molčal. Čez nekaj časa se je pa obrnil k njemu in v očeh se mu je mračno posvetilo.

„Vso noč že voham mrliča.“

„Kako?“

„Tako! Menda se nas že prijemlje naš poklic tam zdolaj.“

Oba sta umolknila.

„No, zdaj gre zares“, je povzel Mrkun in nekaj lahkotnega, posmehljivega mu je zganilo ustnice. Vstal je in stopil tik k Petru.

„Ali te ni strah?“

Vprašanje, ki si ga ni še zastavil; in če bi se samo vrinilo, bi se mu ognil. Ognil se je tudi sedaj.

„In tebe?“

Mrkuna je stresal neslišen smeh.

„Čim prej, tem bolje!“

Peter je začutil težo v srcu, pa sam ni vedel zakaj. Zraven se mu ni dalo tipati za odgovorom, kam meri.

Tedaj so se spredaj oglasili klici in povelja. Mrkun je pokimal, se umaknil na rob ceste in rezko ponovil ukaz. Bilo je slišati vstajanje, godrnjanje in prhanje, kakor bi se žival postavljala na noge. Brat je stegnil odrevenele noge, jih zopet skrčil in se pognal kvišku. Otresel je blato s hlač in s plašča ter naravnal nahrbtnik. Bil je skoraj vesel odhoda, ker je bil moker in ga je zeblo. Tovariši so se počasi spravljali pokoncu. Tu in tam je bilo treba koga stresti za rame in ga predramiti iz trdnega spanja. V naglici je skočil nekdo v stran, postavil nogo na obcestni kamen in si zavezoval čevelj.

Koraki so zopet gnetli razmehčano zemljo. Spočetka nekam s težavo in okorno, pozneje pa zmeraj svobodneje in lahkotneje. Na desni je dremalo nekaj hiš, vendar ni nihče ne zavriskal ne zinil. Beli zidovi so mrtvo strmeli v noč, steza med vrtovi je spala. Potem je zadišalo po vodi. Črne sence vrbovja in jelševja so ždele sredi polja, se zgoščale in se počasi primaknile prav do ceste. Iz noči je dihnila svežina. Cesta se je dvigala, vršički grmovja so segali komaj še do lesene ograje. Na levi je temnel smrekov gozd. Bataljon je počasi lezel v višino. Iz jarka je udaril šum. Globoko zdolaj nekje so padale spomladanske vode preko skal. Ljudje so oživel.

Dolgi suhi Pipan je stresal košate brke in vohal po zraku. Kakor bi v trenutku vse pozabil, je vdihaval presunljivi duh prsti, ki je vlažen in oster puhtel iz gozda. Potem je zamižal in mlasknil z jezikom.

„Strašna žeja me prime, kadar slišim vodo.“

„Ampak voda ti ne diši“, se je po očetovsko smehljaj v svojo črno brado Celestin.

„Ah, kozarček bistrega, mrzlega . . .“

Ozrl se je in plosknil Petra po rami. Širok smeh mu je razgibal okrogli, razorani obraz. Peter se je smehljaj in dvignil obrvi. Priljubil se mu je ta večno vedri dolgin, ki je venomer čeblljal o svoji domačiji in o njenih pozemeljskih blagrih. Bil je kakor otrok, ki je samega sebe vesel. On in Celestin sta šla že drugič to pot in oba sta o tem le redko govorila.

Zadaj in spredaj se je razvnel pogovor. V gozdni preseki je žuborel studenec. Nekaj mož je planilo. Poklekali so na tla in pomakali svoja suha usta v mrzlo studenčnico. Nekdo se je znebil krepke opazke in smeh je predramil gozdno molčanje. Vsem je bil korak nekam lažji, menda, ker so čutili, da počitek in spanje nista več daleč.

Polagoma se je cesta prevalila; ovinek za ovinkom se je hitreje vrstil in ostajal zadaj v samoti in molku. Gozd se je zredčil. Dolga, črna kača je zavila z glavne ceste na kolovoz, kjer so se težki čevlji skoraj do gležnjev vdiral v mehko ilovico. Na desni in levi travniki, ob vznožju hriba tik pod gozdom speča vas. Pri prvih vrtnih ograjah se je kača ustavila. Nekaj časa so vsi molčali, kakor bi prisluškovali, kaj se godi tam spredaj. Potem so tu in tam prasnile žveplenke; dim cigarete se je vlegel na nizko, golo grmičevje. Nekdo je tekel čez travnik proti zadnjemu koncu. Mlad fant je slonel ob plotu in požvižgaval. Zgoraj v vasi so se utrnile svetilke in begale med hišami. Na čelu bataljona je vršalo kakor v ulnjaku. Hripav glas je klical, pozival in štel.

„Deset . . . dvanajst . . . Obrat! Korporal Jakonč!“

„Kje smo še!“ je padel truden vzdih. Večina je posedla na brežino ob poti. Zadaj je vstal krik. Kuhinje in prtljažni vozovi so se v diru spustili na travnik zdolaj za vasjo. Vozniki so kričali in kleli, vozovi so ropotali. Spredaj se je pa gruča za gručo izgubljala v vas.

„Katera kompanija?“

„Tretja.“

„Celestin! Dvajset mož!“

Molče so se zvrstili in krenili za vodnikom. Na strmem klancu, ki se je vlekel po sredi vasi, so zapele okovane gorske palice po debelem kamenju. Četa se je vzpela do cerkve in zavila na desno mimo bahatih

hiš, mimo vrtov in hlevov čez mostiček in potem še streljaj v hrib. Tam so se ustavili. Nekaj mož si je s treskom ulomilo pot skozi ograjo. Na dnu sadovnjaka je čepel velik skedenj.

Celestin je odrinil leseni zapah in široka vrata so se škripaje odprla. Prižgal je svečo, jo postavil na sredo in spustil oddelek v notranjščino. Perišča slame so bila raztresena po kotih, drugo je kmet še o pravem času znosil drugam, da bi se vojaška nadloga ne valjala po njej in jo drobila. Utrujena dvajsetorica je izbirala prostore.

Celestin je pohajal po sadovnjaku. Kakor bi ne imel marša ene noči za seboj! V črnih usnjenih gamašah, v pleča širok in bled v obraz je z rokami na hrbtu koračil od drevesa do drevesa, motril krošnje in včasih potegnil z nogo po travi. Pri plotu se je ustavil in ga rahlo stresel. Potem je obšel skedenj in se na oni strani zastrmel proti hiši. Zlagoma si je prižgal cigareto, se vrnil na to stran in posedel na pragu. Tihi mož s črno brado so mu rekli pri kompaniji. Vzbuja je videz človeka, ki si je prišel le ogledat to vojaško življenje in ki bo vsak hip odšel, tih in tuj, a vendarle vsem nekam drag.

Peter si je poiskal ležišče blizu vrat. Pogrnil je odejo po tleh in pometal iz nahrbtnika trde predmete, da je bil dovolj mehak za zglavje. Potem je obsedel in motril tovariše, ki so pri brljavi svetlobi urejali svoja gnezda. Bil je zadovoljen, da ga nihče nič ne vprašuje, da mu ni treba poslušati pripovedovanj. Po naravi bolj plah, se je zmeraj odmikal v zatišja. Bil je truden. Lene misli so se lovile za vtisi nocojšnje noči, dočim so oči brezbržno romale po podstrešnih gredah, po obrazih v poltemi in se vračale k svetli zaplati zvezdnatega neba v okviru odprtih vrat. Spomnil se je poti skozi gozd in šumenja voda. Tedaj ga je zažejalo. Vzel je čutaro in stopil doli k potoku po vodo.

V jarku je nekdo glasno prhal. Spoznal je Pipana. Na dveh kamnih je sredi struge lovil ravnovesje in se gol do pasu očofaval z mrzlo studenčnico.

„A—a—aha!“

Brat je zdrknil po strmem bregu.

„Vso vodo boš skalil!“ se je smejal.

„Zakaj jo pa piješ!“ ga je oni zavrnil in mu pljusnil še perišče mokrote v obraz. Potem je skočil na breg ter vrgel nase srajco, bluzo in plašč.

„Zdaj se bo spalo — kakor na rjuhah!“ je hitel in zdirjal proti skednju.

Peter se je napil in se počasi vračal. Mehka trava se je vdajala pod koraki kakor blazina. Skozi črno mrežo golega sadnega drevja so sijale tople zvezde. V vasi je bilo že vse tiho. Predramljen petelin je s svojim

klicem meril daljna pota noči. Peter je krenil k vratom, ki jih je bržkone Pipan zaprl za seboj.

„Lahko noč, Peter!“

Brat se je okrenil. Malo stran od vrat je sedel na tleh človek. Z glavo in s hrbtom se je naslanjal na leseno steno in ga gledal.

„Kdo pa si?“ Sklonil se je čisto k njemu.

„Jaz sem, jaz!“ — Uganil ga je po glasu.

„Kaj pa počneš, Saksar?“

„Nič!“

„Si se zopet napil, kaj?“

„Malo že . . . čisto malo. Da se dá živeti.“

„Spat pojdi! Saj si se nahodil nocoj!“

„Samo malo še . . . Ne morem spati.“

Dvoje vodenih oči se je svetilo iz noči kakor dva tleča ogorka.

„Zakaj ne?“

„Tako!“ Povesil je glavo na prsi, dvignil rame in vzdihnil. „Kar tako . . .!“ In zopet ga je pogledal.

Peter se je z roko oprl ob steno in se še enkrat sklonil k njemu. Zdelo se mu je, da se mu je solza utrnila preko upalih lic in se izgubila v redko, osivelo brado.

„Kaj? . . . Jokaš?“

„Pijan človek joka . . . saj veš.“ Njegov glas je bil ves žalosten in ponižen.

„Spat bi šel!“ je trdo dejal Brat, da bi udušil mehko v srcu. Saksar je vzdihnil.

„Življenje premišljuje . . .“ In čez čas, ko Peter ni odgovoril, je potegnil kolena pod brado in se zagledal predse. „Premišljuje . . . Ženo imam v Ameriki, očeta in mater na Nemškem, hči je doma vdova, sin je padel . . . Po vsem svetu smo raztepeni. In jaz ne bom nobenega več videl . . .“

„Ah, molči! Saj ne boš padel!“

„Bom . . . Kar nekaj mi pravi, da bom . . . Sina so pokopali pa v Galiciji . . .“

Potem sta dolgo molčala. Peter je mimogrede prestregel duh po žganju, ki je vel od onega tam na tleh. Počasi in kakor bi se ogibal nepotrebnega šuma, je odprl vrata. V temi se je pritipal do svojega ležišča. Pogrnil se je in strmel v črno temo nad seboj. Galicija, Amerika, Nemčija. Misli so se nezavedno poigravale z imeni. Anglija, Italija, Francija, Rusija . . . Svet. — In marš.

Nenadoma mu je globok sen zatisnil oči kakor otroku.